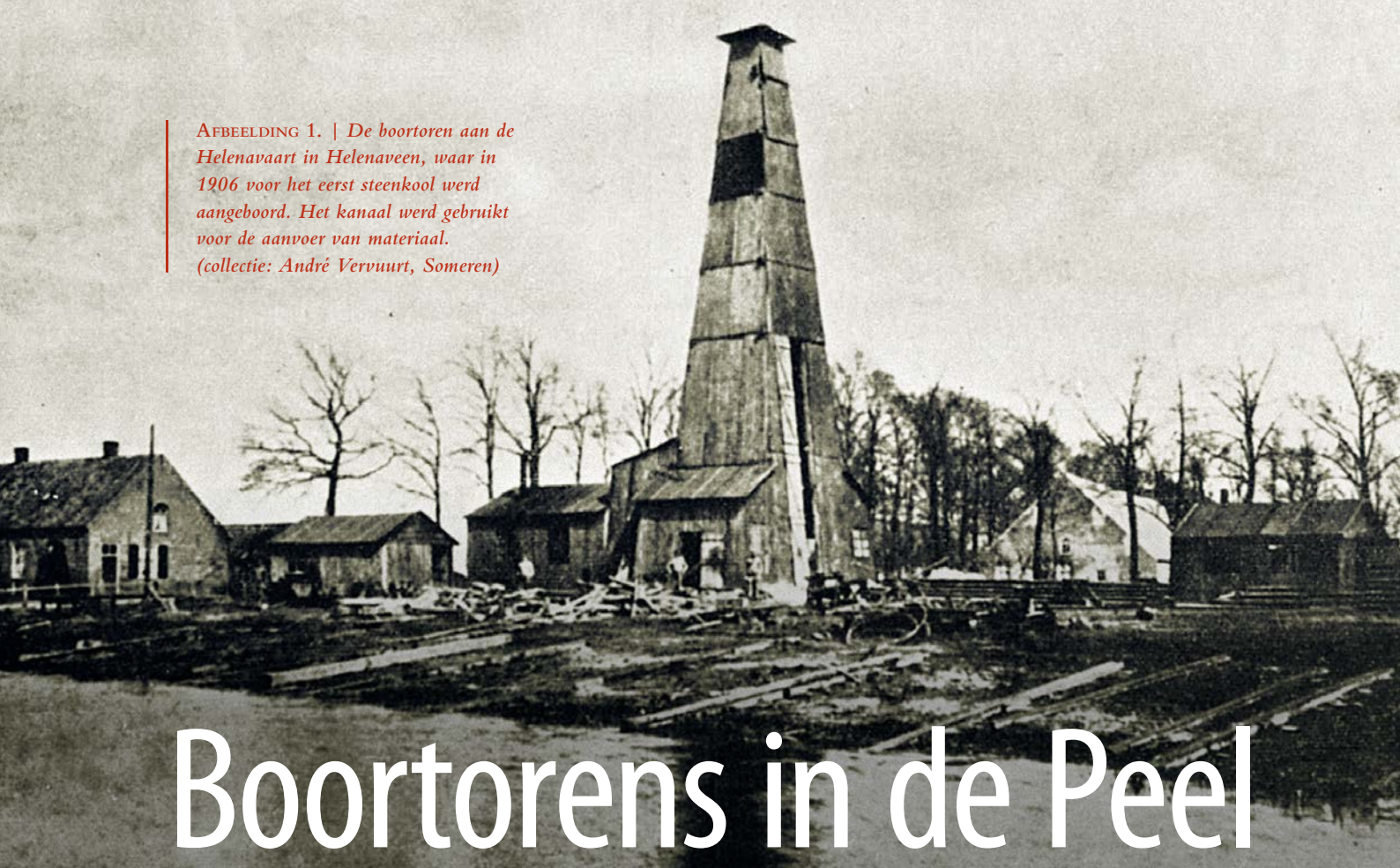

AFBEELDING 1. | *De boortoren aan de Helenavaart in Helenaveen, waar in 1906 voor het eerst steenkool werd aangeboord. Het kanaal werd gebruikt voor de aanvoer van materiaal.*
(collectie: André Vervuurt, Someren)

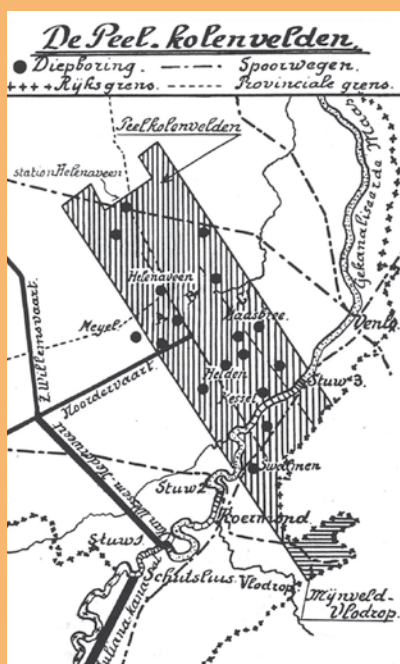

Boortorens in de Peel

de ontdekking van de Peelhorst

THEO VAN DE MORTEL
VAN GILSSTRAAT 22
5751 CK DEURNE
T.VANDEMORTEL@UPCMAIL.NL

Vanwege de snel toenemende industrialisatie werd eind 19e, begin 20e eeuw steenkoolwinning een booming business in Nederland. In 1903 werd de Dienst der Rijksopsporing van Delfstoffen (ROD) opgericht. De opdracht was het zoeken van steenkool buiten Zuid-Limburg. Achterliggende gedachte was om hiermee particuliere initiatieven in deze te torpederen.

De eerste boringen, in Vlodrop, Maasniel en Tegelen, verliepen veel trager dan gepland, resultaten bleven uit. Teleurgesteld diende de directeur van de Dienst in 1905 zijn ontslag in. Zijn opvolger werd Willem van Waterschoot van der Gracht. Hij was jurist, mijnbouwkundige en geoloog. Na een grondige studie van de ondergrond van het aangrenzende Noordrijn-Westfalen en het reliëf van Brabant en Limburg kwam Van Waterschoot van der Gracht tot de conclusie dat de

Peel een tektonisch hooggelegen gebied is, een door breuken begrensde veel trager dan gepland, resultaten bleven uit. Teleurgesteld diende de directeur van de Dienst in 1905 zijn ontslag in. Zijn opvolger werd Willem van Waterschoot van der Gracht. Hij was jurist, mijnbouwkundige en geoloog. Na een grondige studie van de ondergrond van het aangrenzende Noordrijn-Westfalen en het reliëf van Brabant en Limburg kwam Van Waterschoot van der Gracht tot de conclusie dat de Peel een tektonisch hooggelegen gebied is, een door breuken begrensde veel trager dan gepland, resultaten bleven uit. Door zijn eminent geologisch inzicht en het nodige Fingerspitzengefühl werd de eerste de beste boring midden op de Peelhorst een succes: in augustus 1906 werd in Helenaveen steenkool aangeboord op een winbare diepte van 914 meter (Afb. 1). Het was een gebeurtenis van nationaal belang. Voor het eerst was in Nederland buiten Limburg, net over de provinciegrens, steenkool gevonden. Op de boortoren ging de vlag in top; koningin Wilhelmina stuurde een gelukstelegram. In de Eerste Kamer werd hulde gebracht aan de vondst in Helenaveen. Gestimuleerd door het succes van 'Helenaveen' werd de verkenning van het Peelveld met nieuwe boringen voortgezet. In maart 1907

AFBEELDING 2. | *Steenkoolboringen in de Peel door de ROD in de periode 1905-1915 (uit: Vijverberg, C.P. (1931), De Peelmijnvelden. Overdruk uit het Nov-Nr 1931 van het Haagisch Maandblad. N.V. H.P. Leopold's Uitgevers-Maatschappij, Den Haag)*

werd 10 kilometer verder naar het zuidoosten, in Helden, steenkool gevonden op een diepte van 730 meter. In totaal werden tot 1916 in de Peel 17 diepte-boringen verricht, waarvan nog vier bij Helden (Afb. 2 en 3).

In 1918 kwam de ROD met zijn eindverslag. In het Peelgebied bevond zich 1760 miljoen ton steenkool op een onmiddellijk ontginbare diepte van minder dan 1200 meter en 800 miljoen ton op grotere diepte. Toch achtte Van Waterschoot van der Gracht het niet raadzaam tot exploitatie over te gaan vanwege de onzekere economische situatie, waarin Nederland na het einde van de Eerste Wereldoorlog terecht zou komen.

In het begin van de crisisjaren verscheen in het Haagsch Maandblad een vurig pleidooi voor de aanleg van twee(!) mijnen bij Helden. Werkloosheids-bestrijding was een belangrijk argument, kracht bijgezet door een moreel appèl: 'De Regeering bedenke goed, dat ledigheid tot allerlei afwijkingen van het normale leven gelegenheid laat en dat ledigheid gepaard met behoeftige omstandigheden dikwijls voert tot ontevredenheid, het zich keeren tegen orde en tucht...'. De mijnen kwamen er niet. 'Onder de prachtige bedden met het witte goud (de aspergevelden TvdM) ligt op ruim 700 meter diepte een dikke laag met zwart goud. Wat zou er van Helden terecht zijn gekomen als...,' (Jacobs, 2006).

Na de Tweede Wereldoorlog nam het energiegebruik door huishoudens en de industrie snel toe. Dit resulteerde in een hernieuwde belangstelling voor de exploratie van steenkool. In 1952 werd de Peelcommissie opgericht. Op basis van seismisch onderzoek – een primeur – volgden nieuwe diepte-boringen. In Asten, in de Roerdalslenk, werd bij een olieboring tot een diepte van 2664 meter het steenkool niet bereikt. Een voorzichtige conclusie was dat bij de Peelrandbreuk het oppervlak van het Carboon een spronghoogte van 1600 meter moet hebben. In zijn eindrapport in 1963 kwam de Peelcommissie tot een geraamde steenkoolvoorraad van 1338 miljoen ton. Het betrof de geologische kolenvoorraad tot 1200 meter diepte. Dit was iets minder dan de schatting van de ROD in 1918. Ongeveer de helft daarvan zou technisch-mijnbouwkundig winbaar zijn.

Net ten zuiden van de Peel, in het zogenaamde Vlodropveld in het Limburgse Meinweggebied, werd de eerste steenkoollaag aangeboord op 450 meter diep. Met voortvarendheid werd daar in 1954 begonnen met de aanleg van een nieuwe mijn: de staatsmijn Beatrix (Afb. 4). In 1962 werd de aanleg van de twee schachten – inmiddels gevorderd tot een diepte van 700 meter – stilgelegd. Drie jaar later viel het doek voor de hele Limburgse steenkolenmijnbouw.

AFBEELDING 3. | Het monument 'boortoren Sevenum' bevindt zich tegenover het attractiepark Toverland op de plaats waar in de jaren 1913-1915 naar steenkool is geboord. (eigen opname)

De import van goedkoop steenkool, het toenemend gebruik van aardolie en vooral de ontdekking van het aardgasveld bij Slochteren in 1959 hadden de Nederlandse regering tot deze ingrijpende maatregel doen besluiten.

De zoektocht naar steenkool in de Peel in de vorige eeuw mag dan niet hebben geleid tot een daadwerkelijke exploitatie, hij heeft wel een belangrijke bijdrage geleverd aan de geologische kennis van de ondergrond. Behalve de grote breuken werden tal van kleinere breuken gevonden. Nog altijd maken onderzoekers dankbaar gebruik van de toen verzamelde data, die nu digitaal zijn opgeslagen door TNO-Geologische Dienst Nederland, zie bijvoorbeeld <https://www.nlog.nl/datacenter/brh-overview> en www.dinoloket.nl

AFBEELDING 4. | De staatsmijn Beatrix in 1961. Het bedrijfsterrein bevond zich op het hoogste terras van wat nu nationaal park De Meinweg is. (www.demijnstreek.net fotocollectie: Frans Roomer)

LITERATUUR

- Jacobs, P., 2006, *Het zwarte goud van Helden. Een geschiedenis van het Peelmijngebied. De Moennik, Heemkundevereniging Helden*, pp. 22-27. Helden, juni-nr), p. 22.
- Toorn, J.C. van den, 1976, *Toe-lichting bij de Geologische kaart van Nederland 1: 50.000. Blad Venlo-West (52 W). Haarlem: Rijks Geologische Dienst. Herziene druk*, p. 14.
- Zonneveld, J.I.S., 1947, *Het Kwartier van het Peel-gebied en de naaste omgeving. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden. Mededeelingen van de Geologische Stichting, Serie C – VI-No 5*, pp. 173-176.

